

ПРОФЕСІЙНА ПРАВОВА КУЛЬТУРА, ЇЇ ЗМІСТ ТА РОЛЬ У ПОДАЛЬШОМУ ЦИВІЛІЗОВАНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті розглядаються та обґрунтовуються проблемні питання дослідження методології, змісту, значення формування у сучасного спеціаліста соціального феномена – професійної правової культури, яка комплексно ще не вивчалася ні на юридичному, ні на психолого-педагогічному рівнях.

Ключові слова: професійна культура, професійна правова культура, правосвідомість, професійна правова свідомість, виховуюче правове навчання.

Серед важливих домінант формування правової держави України, побудови громадянського суспільства, його цивілізованого розвитку основоположне значення має принцип законності та правопорядку, сформованість високої правосвідомості, правової культури громадян. Особливо зростає роль права – загальновизнаного регулятора суспільних відносин, зокрема у галузі розвитку ринкової економіки. Формування культури економічних, ринкових відносин постійно вимагає гідної професійно-правової підготовки майбутніх спеціалістів, яка дозволить їм вільно орієнтуватися і самостійно діяти у нових динамічних, нестандартних економічних умовах, оскільки економіка, господарство потребують юридично грамотних, професійно підготовлених спеціалістів.

На підставі аналізу змісту та соціального значення феномена професійної правової культури сучасного спеціаліста запропонувати культурологічний, гуманістичний підхід, який на правовій основі стимулюватиме ефективне формування його професійної компетентності, що сприятиме розвитку економічного потенціалу України.

Сучасний стан формування демократичного правового суспільства, ринкових відносин характеризується суперечністю між об'єктивно назрілою необхідністю розвитку економіки, господарства країни і низьким рівнем правової культури, зокрема професійної правової свідомості, професійної правової культури. Саме в органічній єдності загальноосвітніх і спеціалізованих професійних правових знань, формування яких спрямовано не на формальне, інформативне засвоєння, а на виховання поваги до закону, в усвідомленні майбутніми

спеціалістами значущості, ролі права, законодавства у сфері майбутньої професійної діяльності, цивілізованому розвитку суспільства в цілому, полягає та особливість, яку необхідно враховувати у процесі навчально-виховної роботи в освітніх закладах. Готуючи фахівців як юристів, так і спеціалістів інших галузей, зокрема в сфері господарських, економічних відносин, важливо брати до уваги, що сьогодні виникає нагальна потреба у їх професійній правовій підготовці. Знання права, його норм, які стримують протиправні дії, спрямовують їх таким чином, щоб вони були одночасно законними і економічно ефективними, для майбутніх молодих спеціалістів, є необхідним. Як визнано, ринкова економіка має не лише плюси. Вона соціально суперечлива і у зв'язку з тим тягне за собою негативні явища. Відомо, що свобода більш криміногенна ніж тоталітаризм. При тоталітаризмі є можливість контролювати будь-які вчинки особи, задіяної в економічній сфері, у такий спосіб стримуючи економічну злочинність на припустимому рівні. У розвинених економічних державах рівень економічної злочинності більш високий (з поступовою динамікою росту), ніж у державах із недемократичними політичними режимами. У зв'язку з цим для ефективної боротьби з економічною злочинністю, необхідне формування належної правової бази, потрібної кількості кваліфікованих кадрів, фінансового і матеріально-технічного забезпечення, які б існували в межах відповідного правового режиму [1, с.206]. Дотримання правових норм, юридично обґрунтоване вирішення правових питань у процесі практичної діяльності, чітке усвідомлення, розуміння відповідальності за невиконання або неналежне виконання своїх

професійних обов'язків забезпечить правомірність поведінки у сфері господарських, економічних відносин. Правові знання мають важливе значення у розвитку професійної компетентності фахівців, діяльність яких вимагає знання чинного законодавства, розуміння механізму правового регулювання у зв'язку з виконанням певних функцій у відповідних сферах економічних відносин, галузях господарства країни. Саме тому значущість формування професійної правової культури у системі цілеспрямованого виховання особистості невинно зростає. Професійна правова культура забезпечує правову обізнаність, правильну практичну реалізацію правових знань, правомірну професійну поведінку фахівця. Таким чином, проблема змісту та виховання професійної правової культури була і буде актуальною, особливо сьогодні, в сучасних умовах економічної кризи, що вимагає належного рівня правової освіченості, у цьому зв'язку О. Музальов відзначає: освіта як феномен культури, що є системним утворенням з особливим принципом взаємозв'язку всіх її складових елементів, повинна бути культурологічно орієнтованою [2, с. 108].

Говорячи про роль права у професійному становленні фахівця, слід, насамперед, підкреслити важливість дослідження проблеми професійної правової культури та необхідність її формування, яка ні на юридичному, ні на психолого-педагогічному рівнях комплексно не вивчалася. З огляду на це, слід враховувати доцільність її дослідження на стику наук – права, педагогіки, психології. Потрібні обґрунтування теоретико-методологічної основи формування професійної правової культури, визначення понятійно-термінологічного апарату, розробка моделі структури професійної правової культури, практичної технології самого процесу, методики її виховання. Особливу увагу належить приділити усвідомленню молодими спеціалістами суспільної і особистої значущості права, що має стати своєрідним центром виховання правових переконань – найвищої форми узагальненої ціннісно-орієнтаційної спрямованості їхньої професійної діяльності. Сьогодні необхідна інша організація навчального процесу, потрібний перехід до принципу формування професійної культури, здатної служити оцінною опорою для соціального формування особистості, виконання

професійних функцій у відповідності до правил, норм, методів, що склалися історично протягом цивілізованого розвитку суспільства. Тому доцільно враховувати важливість і особливості формування професійної правової культури – складової загальної професійної культури, яка орієнтує на нормативно-правову спрямованість професійної діяльності, ґрунтуючись на ціннісно-методологічній основі права, гуманізації усєї системи освіти. Проте, на сьогоднішній день зазначені питання ще недостатньо вивчаються.

Важливе значення у дослідженні проблеми професійної правової культури має визначення її змісту, структури, у якій одним з основоположних елементів є професійна правосвідомість. Слід відзначити, що в юридичній літературі професійна правова свідомість, професійна правова культура визначаються притаманними виключно юристам-професіоналам (суддям, юрисконсультам, адвокатам, прокурорам, та ін.).

Однак, потрібно визнати, що професійна правова свідомість, професійна правова культура вирізняються значно ширшим диференційованим змістом. Їх доцільно розглядати властивими не тільки особам, які спеціально займаються правовою діяльністю, а й фахівцям неюридичного профілю, оскільки вони згідно з професією у своїй практичній роботі потребують застосування спеціалізованих професійних правових знань, їх кваліфікованого використання на практиці для забезпечення взаємозв'язку між суто професійною і соціально-правовою сферами практичної діяльності. Такий підхід важливий не тільки у теоретичному плані, а й у практичному, бо дозволяє більш точно визначити місце та функціональну роль правосвідомості у механізмі правового регулювання, яка опосередковує всі його стадії.

Професійне становлення, рівень професійної культури майбутнього спеціаліста у соціосфері значною мірою зумовлені сформованістю його професійної правосвідомості, професійної правової культури. Соціально-правовий компонент грає важливу роль у розвитку професійної компетентності фахівця. Отже, у структурі професійної культури майбутнього спеціаліста, його професіограмі, важливе місце має належати професійній правовій культурі – соціально-правовому компоненту, що забезпечує

закономірний органічний взаємозв'язок між суто спеціалізованою професійною працею і соціально-правовою сферою професійної діяльності майбутнього фахівця.

Розробці проблеми загальної професійної культури, її визначенню приділяється увага у педагогічних працях С. Батишева, О. Донца, В. Ломової, Л. Макарової, Ю. Мішина, О. Попової, Г. Соколової, Ю. Чернової, О. Шабаліна та ін. Так, у енциклопедії професійної освіти за ред. С. Батишева професійна культура характеризується як соціально-професійна якість суб'єкта праці [3, с. 385]. Доцільно також відзначити точку зору щодо професійної культури, згідно з якою професійна культура – поняття, що визначає сукупність принципів, норм, правил, методів, які склалися історично, регулюють професійну діяльність людини. Остання містить в собі не тільки працю, а й специфічну поведінку в системі суспільних відносин, це характерний спосіб життя. [4, с.55,56]

Надзвичайно важливим у справі забезпечення господарства країни спеціалістами, її економічного розвитку має не тільки підготовка фахівців високого рівня кваліфікації, а й формування у них ціннісно-правових орієнтацій, які визначають соціально-правомірну поведінку у різних сферах діяльності, що відповідає вимогам суспільства, сприяють їх соціалізації, захищаючи від невігластва і порушень законності. Так, О. Попова, Ю. Титаренко зазначають, що соціалізація особистості розглядається як прилучення індивіда до культури, як спрямоване навчання (з боку соціуму) і мотивоване засвоєння (сторона індивіда) соціальних норм, цінностей, установок, ролей і правил поведінки, властивих даному суспільству [5, с.63]. Нарізне, відокремлене від майбутньої професійної діяльності викладання права призводить до нівелювання соціальної значущості фахівця як правової особистості, а отже, гальмування розвитку суспільства, оскільки професійне становлення спеціаліста органічно пов'язане із соціальним призначенням професійної правової освіти. Завдання педагога – сформувати професійну правову культуру у майбутнього фахівця, професійні якості особистості, які забезпечують його соціальну успішність; виховати високу соціальну відповідальність за свою роботу; здатність мислити масштабно,

категоріями суспільства, держави, а не тільки дотримуватись своїх власних інтересів.

В основі методології формування професійної правової культури домінуючими мають стати загальнолюдські цінності – правові ідеали, як стрижень духовного світу особистості. Щоб майбутній спеціаліст міг успішно працювати у галузі обраної їм професії, необхідно під час навчання формувати у нього не тільки спеціалізовані професійні знання, а й сприяти напрацюванню правового імунітету, вихованню правових ідеалів, переконань, що зумовлює цілеспрямовану професійну правомірну поведінку. На цій основі відбувається формування професійної правової культури, яка має важливе значення для підготовки майбутнього фахівця. Професійне навчання, відірване від правової освіти та правового виховання, втрачає свій сенс і сутність, оскільки сформованість професійної правової культури – форпоста суспільних відносин – більш високий результативний рівень підготовки спеціаліста, ніж сформованість лише тільки спеціалізованих професійних знань. Саме тому уявляється доцільним постановка питання у напрямі стратегії професійного виховуючого правового навчання.

Професійне виховуюче правове навчання – цілеспрямований, педагогічно організований процес, який з метою розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців, досягнення ними правового соціально-професійного стану, формування свідомо-активної соціальної поведінки, забезпечує розробку та впровадження педагогічної технології виховання необхідної для майбутньої діяльності професійної правової культури.

Отже, необхідна органічна єдність правового навчання і виховання, як взаємопов'язаних компонентів у системі правової освіти, зокрема розробка та впровадження педагогічної технології професійного виховуючого правового навчання. Це дасть можливість сформувати у майбутніх спеціалістів професійну правову культуру – високий рівень професіоналізму.

У ринкових умовах комерціалізація освіти, факти порушення законності в галузі економіки, знехтування культурних цінностей, низький рівень професійної правової культури – незнання закону, неповага до нього, невміння правильно застосовувати законодавчі норми на

практиці, може привести до занепаду економіки, господарства, держави. Тому, сьогодні вимогою суспільства до спеціалістів є не тільки професіоналізм, а правовий професіоналізм на основі гуманізму, а це найвищий професіоналізм – знову ж таки культура, тільки професійна. У доцільності, значущості формування професійної правової культури, однієї з умов розвитку економічних, господарських відносин, полягає важливий аксіологічний аспект цього соціального феномена. Необхідний аналіз правових норм з позиції їхньої гуманістичної сутності як засіб постійного звернення оцінної свідомості до смислового тексту законів, нормативних актів, в результаті чого виховується гуманістичне сприйняття права як соціокультурного явища, засвоєння його категорій, понять, положень, ідей і таким чином формується і нагромаджується досвід соціально-прийнятної оцінної та ціннісно-орієнтаційної професійної діяльності. Звідси впливає що професійне виховуюче правове навчання має стати одним із фундаментальних напрямів у системі професійної підготовки майбутнього фахівця, професійна компетентність якого значною мірою залежить від засвоєння правових знань, формування ціннісного ставлення, поваги до права. Правова професійна підготовка забезпечує розуміння майбутніми спеціалістами правових норм, які відображають міру можливостей у професійній соціокультурній діяльності, сприяє розвитку її професійної компетентності. Такий підхід, дає можливість зберегти техно-гуманітарний баланс, без якого неможливе самозбереження суспільства, оскільки право регулює вектор професійної діяльності в соціумі, в системі загальнолюдських цінностей. Правова освіта, професійне виховуюче правове навчання має сприяти формуванню не тільки правових знань, вмінь і навичок, необхідних майбутньому спеціалісту, а передусім вихованню особистості спеціаліста, таких особистих якостей, як самостійність, дисциплінованість, добросовісність, справедливість, чесність, гуманність, порядність, здатність враховувати правові наслідки рішень, що приймаються, відповідальність за свою професійну діяльність.

З огляду на сказане видається, що **професійна правова культура спеціаліста** – це сформованість на основі культурологічного,

гуманістичного підходу професійних правових знань, вмінь, навичок щодо їх застосування у відповідній сфері організації життєдіяльності суспільства, ціннісно-правових орієнтацій на професійну діяльність, правових переконань, установок, професійно-важливих особистісних якостей фахівця, необхідних для виконання практичних соціально-професійних функцій, адекватних потребам суспільства щодо цивілізованого розвитку.

Викладене дозволяє зробити **висновок**, що правове виховання має бути зорієнтоване на формування професійної правової культури сучасного спеціаліста. Сказане не є суто теоретичним. Необхідно у підручниках, програмах ширше представити правовий матеріал, який має професійну спрямованість. У навчальних науково-методичних, методичних посібниках доцільно ґрунтовно розробити, збагатити зміст, методологію та методику професійної правової культури майбутніх фахівців, зокрема випускників вищих навчальних закладів. Викладені міркування потребують подальшого теоретичного переосмислення та практичного втілення з метою досягнення ефективності правового регулювання, подальшого цивілізованого розвитку України.

Література

1. *Загальна теорія держави і права* : [Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова, та ін.; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Харків: Право, 2002. – 432с.
2. *О.Музальов «Теоретико-методичні засади оптимізації культурологічної підготовки майбутніх фахівців у ПТНЗ // Актуальні проблеми гуманітарної освіти в ПТНЗ: монографія/ за ред. Г.Т. Васяновича, С.М. Вдович. – Львів: ФОП Корпан Б.І., 2011. – 244 с.*
3. *Енциклопедія професійного образования: В 3-х т. / Под. ред. С.Я. Батышева. – М., АПО, 1999. – Т.2. – 440с.*
4. *А.Н. Донец, Ю.Д. Мишин, А.В. Шабалин. Профессиональная культура специалиста и ее формирование в вузе // Профессиональная педагогика : новые идеи и технологии : Материалы межрегиональной научно-методической конференции / Зап.-Сиб.ж.д., СГУПС, СИФ и БД, НТИ МГАЛП,НГМИ.– Новосибирск , 2001. – С. 55–56.*

5. *Попова О.В.* Социализация и профессиональное образование личности / О.В. Попова, Ю.И. Титаренко. Современный гуманитарный

институт. Алтайская академия экономики и права.- Барнаул: Издательство Алтайской Академии экономики и права, 2001. – 353с.

В статье рассматриваются и обосновываются проблемные вопросы исследования методологии, содержания, значения формирования у современного специалиста социального феномена – профессиональной правовой культуры, которая комплексно еще не изучалась ни на юридическом, ни на психолого-педагогическом уровнях.

In this article an attempt is made to investigate the problematic issues of methodology, contents and significance of the contemporary specialist social phenomenal formation that is of vocational and legal education, which has not yet been complex studied neither at the juridical not at the psychological or pedagogical levels.